

Kolonihistoriens kilder

Af Jan Kanstrup og Steen Ousager

Helt tilbage fra 1700-tallet er der bevaret arkivalier fra de lokale institutioner i Grønland. Oprindeligt blev de opbevaret hos de pågældende arkivskabere, altså kolonibestyrere, præster, forstanderskaber o. a., men blev så omkring 1915 samlet på 2 landsarkiver, i Qeqertarsuaq/Godhavn og i Nuuk/Godthåb. Allerede på det tidspunkt var der imidlertid kommet uorden i dele af materialet, og selv om det faktisk havde været tanken at afhjælpe dette, blev disse forhold ikke udbedret, snarere tværtimod må man sige.

I 1958 inspicerede arkivar Sune Dalgaard de grønlandske arkivforhold, og på baggrund af hans rapport besluttedes det at føre de ældre grønlandske arkivalier til Danmark med henblik på ordning og, hvor det var nødvendigt, restaurering. Kun de nordgrønlandske arkivalier nåede imidlertid til Danmark, hvor de blev deponeret ved Rigsarkivet i København. Ved *Hans Hedtofts* forlis i januar 1959 gik nemlig de sydgrønlandske arkiver tabt.

Med hjemmestyrets indførelse og oprettelsen af et selvstændigt Grønlands Arkiv i 1982 var det naturligt, at spørgsmålet om de grønlandske lokalarkiver

atter blev taget op. Det havde jo hele tiden været målet, at arkivalierne skulle føres tilbage; spørgsmålet var blot hvornår og i hvilken tilstand. Genoptagelsen af sagen førte til, at der mellem Grønlands Hjemmestyre og Kulturministeriet i Danmark blev truffet en aftale, hvorefter Hjemmestyret ansatte en medarbejder til i Danmark at forestå ordning, registrering og restaureringsarbejder m. m. Kulturministeriet har som sin andel bidraget med en særbevilling fra Tipsmidlerne, hvorved det har været muligt at foretage en omfattende konservering.

Arkivaliernes baggrund

De arkivalier som tilbageføres, stammer altså fra den lokale administration i Grønland. Som følge af opbevaringsforholdene og den uordentlige tilstand, har de hidtil været meget lidt udnyttet af forskningen; ordnings- og registreringsarbejdet kan derfor godt sammenlignes med en systematisk, arkæologisk udgravning som bringer nyt kildemateriale til Grønlands historie for dagen.

I forhold til centraladministrationens arkiver – som forbliver i Rigsarkivet – repræsenterer de lokale arkiver en alter-

Se. 2. 1. 1786. 1787.

GENERAL - TAXT

over alle de

til

Colonierne i Grønland

udsendende Handels - Være

Proviant - Sorter

saavel

for Grønlandere

som

for Danste.

Taxt

for

Indhandlingen af grønlandske Produkter.

		Nr.	Ors
Sæl- og Hvidfiske-Spæk	1/2 Hval	04	
Diverse Hval- og Aadsel - Spæk		03	
Hai- og Torske-Lever		02	
Bjørneskind, Nr. 1		20	
— 2		16	
— 3		12	
— 4		8	
— 5		4	
Ræveskind, blaa, Nr. 1		4	
— 2		3	
— 3		2	
— 4		50	
— hvide 1		70	
— 2		50	
— 3		25	
Klapnylse-Sælkind Nr. 1		75	
— 2		62	
Sortsidede		62	
Spraglede		62	
Ugsuk-		62	
Gemene		45	
Blaasidede		45	
Vandskind		45	
Vandskind - Benklæder Nr. 1		2 25	
— 2		1 50	
— Pelse 1		3	
— 2		2 25	
Rensdyrskind Nr. 1		1	
— 2		75	

nativ indfaldsvinkel til studiet af Grønlands historie; i de centrale arkiver findes oplysning om overordnede overvejelser og beslutninger, samt indberetninger; i de lokale arkiver finder vi umiddelbare iagttagelser og registreringer af virkeligheden på stedet, samt ordrer og instrukser fra de centrale myndigheder.

Der er tale om et betydeligt sammenfald af oplysninger i de centrale og i de lokale arkiver, som gør det muligt at foretage studier på grundlag af den ene type; men det fuldstændige billede fås kun ved undersøgelsen af begge.

Når man benytter arkivoplysninger, er det vigtigt at gøre sig klart, at de ikke er opstået i et tomrum, og at de *ikke* er blevet til for tilfredsstille vores histori-

ske videbegær. Arkivalierne er opstået som produkter af en handelsmæssig og administrativ virksomhed; breve, indberetninger, ordrer og regnskaber er skrevet for at tjene denne virksomhed, hvorimod forhold som var uden betydning for den pågældende embedsmands virksomhed må forventes at være uomtalt.

Embedsmændenes virksomhed foregik med en *bensigt*, som er med til at præge de oplysninger, som er overleveret i arkiverne: Når for eksempel en kolonibestyrer havde til opgave at sørge for den størst mulige indhandling af spæk, bedømte han naturligvis grønlænderne i overensstemmelse hermed; »gode« grønlændere blev således lig med energiske sælfangere, mens evner ved

rensdyrjagt, fuglefangst eller fiskeri blev tilsvarende nedvurderet.

Embedsmændene i Grønland var redskaber for en række formål, som kan sammenfattes under betegnelsen »den danske kolonipolitik«. Den skiftede over tid, og formålet med embedsmændenes virksomhed i Grønland var således ikke den samme i 1700-tallet som i midten af 1800-tallet. Det betyder igen, at oplysningerne i arkiverne veksler over tid, også uafhængigt af hvor meget der er bevaret, og hvor meget der er gået tabt.

Kolonimagten

Den danske grønlandspolitik blev understøttet af de styrende i det danske

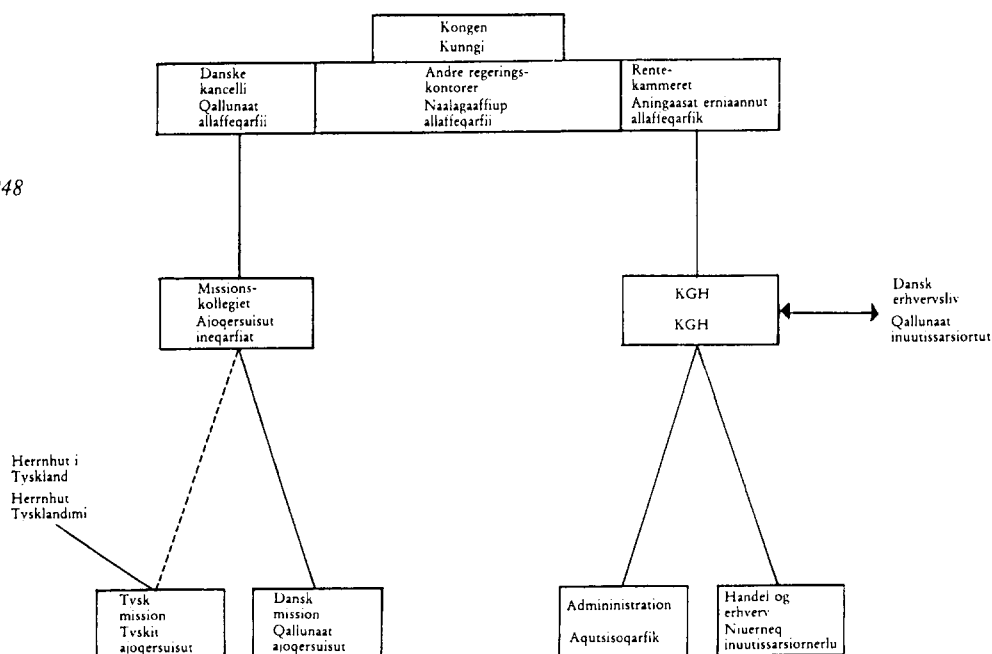
samfund, for hvem Grønland normalt kun betød meget lidt; dens udførelse blev overvåget af kollegier – senere ministerier – for hvem de grønlandske sager kun var en biting. Figur 1–3 viser i skematisk form, hvorledes de grønlandske sager var placeret i det administrative system i de første par hundrede år efter Hans Egedes landing.

Det første hundredeår

Den almindelige danske kolonipolitik i 1700-tallet var en blanding af jagt efter økonomisk profit og missionstrang. Udover Grønland var virksomheden rettet mod Asien (Indien og Kina), mod Vestafrika (Guineakysten) og mod Vestindien.

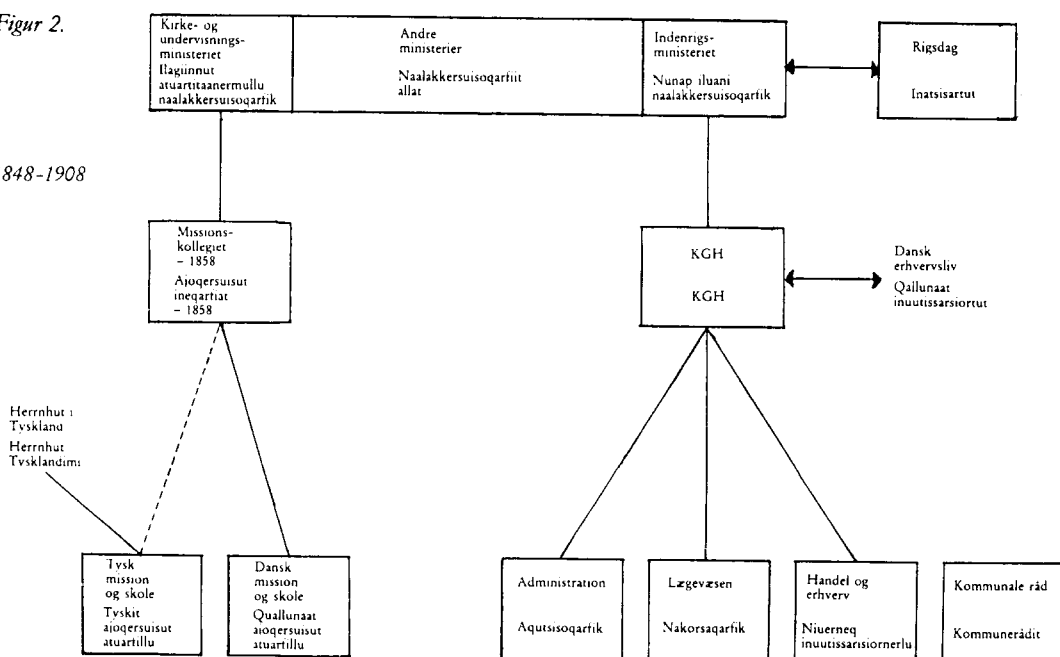
Figur 1.

1782-1848

Figur 2.

1848-1908

Normalt var profitjagten det oprindelige og det væsentlige, mens missionsvirksomheden fulgte efter som en ideel retfærdiggørelse. Det var således for Danmark som for alle andre europæiske kolonimagter.

Virksomheden i Grønland adskilte sig imidlertid fra det sædvanlige mønster. Her var Hans Egedes missionsplaner det oprindelige formål, mens handelsvirksomheden blot var det middel som skulle muliggøre missionens gennemførelse.

Der var ganske vist ikke tvivl om, at de herskende i 1700-tallets Danmark ønskede økonomisk profit, gennem de skiftende private, samt halvt og helt statslige kompagnier som stod for handelsvirksomheden. Men ønsket om profit var ikke enerådende; i Grønland som den *eneste* af de danske kolonier, havde kirke- og missionsvæsenet en reel med-

indflydelse på styringen af den danske virksomhed.

Denne medindflydelse blev fastholdt, indtil oprettelsen af et dansk kolonivælde blev opgivet i midten af 1800-tallet. Ligesom kirke- og undervisningsvæsenet *beholdt* en væsentlig indflydelse i Grønland efter omdefineringen af formålet med den danske tilstedeværelse i Grønland.

Missionens og handelens resultater af de første godt hundrede år efter Hans Egedes landing kan opgøres således:

Den vestgrønlandske befolkning var blevet døbt. Trods jævnlige klager over tilbagefald til »hedenske« skikke og over manglen på dybere tilegnelse af den kristne troslære, så *var* der sket en erobring af sjælene.

Der var udviklet et brugbart grønlandsk skriftsprog, læsefærdigheden var

Befolkningen havde anerkendt den danske tilstedeværelse og de danske embedsmænds autoritet, og der var sket ændringer i levemåde og fangstmåde, som medførte en større indhandling af grønlandske produkter.

Indtil 1814 førte den danske stat en aktiv økonomisk politik, hvis hensigt var den bedst mulige udnyttelse af alle naturlige ressourcer og af arbejdskraften. For at nå dette mål, blev der i vidt

I løbet af det første hundredeår efter Hans Egedes landing blev den danske administration fæstnet i Grønland; og samtidig gled behandlingen af grønlandske sager på plads hos enevældens styreorganer i Danmark; hér modtog man oplysninger, og hér blev de principielle afgørelser truffet.

Fra den midterste trediedel af 1800-tallet blev de danske koloniinteresser afviklet: Besiddelserne i Indien og Vestafrika blev solgt til Storbritannien, og i

1912-1950

```

graph TD
    Rigsdag[Rigsdag  
Inatsisartut] <--> Indenrigsministeriet[Indenrigsministeriet  
Nunap iluani  
naalakkersuisoqartik]
    Indenrigsministeriet <--> Grønlands_styrelse[Grønlands styrelse  
Grønlands styrelse]
    Grønlands_styrelse <--> Kirke_og_undervisningsministeriet[Kirke- og undervisningsministeriet  
ilaginut acuarthilu  
naalakkersuisoqartik]
    Grønlands_styrelse <--> Andre_ministerier[Andre ministerier  
Naalakkersuisoqartik  
allat]
    Grønlands_styrelse --> Kirke_og_skole_ilagit_acuarthilu[Kirke og skole  
ilagit acuarthilu]
    Grønlands_styrelse --> Administration_Aqutissisoqartik[Administration  
Aqutissisoqartik]
    Grønlands_styrelse --> Retsvæsen[Eqqartuussiveqartik]
    Grønlands_styrelse --> Lægevræsen[Nakorsaqartik]
    Grønlands_styrelse --> Handel_og_erhverv_Niuerneq_inuutissarsiornerlu[Handel og erhverv  
Niuerneq inuutissarsiornerlu]
    Grønlands_styrelse --> Politiske_organer_Naalakkersuinerneq_oqartussaasut[Politiske organer  
Naalakkersuinerneq oqartussaasut]
    Handel_og_erhverv_Niuerneq_inuutissarsiornerlu <--> Dansk_erhvervsliv_Qallunaat_inuutissarsiornerlu[Dansk erhvervsliv  
Qallunaat inuutissarsiornerlu]
  
```

foreløbige Bestemmelser

om

Grønlandernes Raðse og Forstanderskaberne i Grønland

af 31. Januar 1872

med den ved Indenrigsministeriets Resolution

af 21. April 1881

fajfattede forandrede Affattelse af §§^{ene} 10, 11 og 12.

1860'erne gjorde man de første forsøg på at få solgt de Vestindiske øer til USA.

I den almindelige økonomiske politik havde man opgivet statens aktive deltagelse i erhvervslivet, til fordel for en liberal markedsøkonomi: Privat foretagssomhed skulle sikre økonomisk fremgang; statsmagten havde blot til opgave at sikre lov og ret.

Igen kom grønlandspolitikken til at adskille sig fra det sædvanlige mønster: Man ophørte med at betragte Grønland som en koloni, og betegnede det som et dansk »biland« på linie med Island og Færøerne; dernæst blev den statslige monopolhandel gennem KGH og Grønlands afsondring fra omverdenen opretholdt.

Da denne politik var i afgjort modstrid med den almindelige fremgangsmåde i det danske samfund, måtte den

retfærdiggøres gennem en *meget* energisk argumentation. Dette skete ved kommissionsbehandling i 1830'erne, og efter folkestyrets gennemførelse i 1848 ved debatter i folketinget, samt kommissionsbehandlinger i 1850'erne og 1860'erne.

Argumentationen omfattede en *omdefinering* af formålet med den danske tilstedeværelse i Grønland; man opgav udtrykkelig ønsket om økonomisk profit, og gjorde hensynet til de vundne sjæle til ledetråden for den danske virksomhed: Grønlandernes åndelige, sociale og materielle velfærd skulle være ledetråden.

En så påfaldende idealistisk indstilling kræver en forklaring; den gjorde sig ikke gældende i Danmarks behandling af kolonierne i de varme lande; i den almindelige europæiske kolonialisme er det holdninger som – i ord – først kommer til udtryk i 1800-tallets slutning. Forklaringen er nok blandt andet, at man valgte at se Grønland som en del af det danske samfund; at udtrykket »biland« fik en realitet.

Den ny lovgivningsmagt efter 1848, Rigsdagen, medvirkede til fastlæggelsen af retningslinierne for grønlandspolitikken; men en særlig styrelseslov blev foreløbig ikke gennemført; det skete først i 1908.

I mellemtiden kunne regeringen bestemme over de grønlandske forhold, sålænge den holdt sig indenfor det, der var almindelig enighed om. Regeringen kunne således iværksætte de Rink'ske reformer med forstanderskaber – og senere lade forstanderskaberne sygne hen; den kunne forbedre sundhedsvæse-

net og skoleundervisningen – så længe det ikke medførte altfor store udgifter; og så videre.

Først efter århundredeskiftet begyndte Rigsdagen igen at interessere sig aktivt for grønlandske forhold. Igen måtte der argumenteres for statslig monopolhandel og Grønlands afsondring fra omverdenen, og igen blev denne afvigelse fra det danske samfunds almindelige normer anerkendt, ved styrelsesloven af 1908.

Resultaterne af den danske indsats i 200-året for Hans Egedes landing kan opgøres således:

Med få undtagelser i Thuledistriktet og i Østgrønland var hele den grøn-

landske befolkning døbt. Den grønlandske kirke var blevet en national institution med et levende, eget trosliv. Skolevæsenet havde ikke undergået samme udvikling som i Danmark; men niveauet var dog hævet – og al undervisning foregik stadig på modersmålet.

Der var skabt en grønlandsk litteratur, og en grønlandsk debat om samfundsforhold. Den danske tilstedeværelse var stadig anerkendt, men embedsmændenes autoritet var ikke længere selvfølgelig. De erobrede sjæle var begyndt at gå deres egne veje.

Det økonomiske udbytte af handelen i det andet århundrede er opgjort. Bemærkelsesværdigt nok udviser det over-

Danske omkring 1900. Det kongelige Bibliotek.

Landsrådet forsamlet i Nuuk foran inspektørboligen i 1911. Stående fra venstre: Fanger Gerhart Hansen, Alluitsup Paa; kateket Hans Motzfeldt, Qeqertarsuatsiaat; fanger Peter Rosing, Kangaamiut; fanger Otto Egede, Narsaq; fanger Jacob Hegelund, Paamiut; fanger Jens Hansen, Nanortalik; overkateket Joseph Kleist, Narsaq Kujalleq og fanger Joseph Josephsen, Qaqortoq. Siddende fra venstre: fotograf John Møller, Nuuk; inspektør Bendixen; fanger Carl Sivertsen og fanger Nathan Lyberth, Maniitsoq. Godthåbs fotografiske Anstalt, Det kgl. Bibliotek.

skud, selvom den udtrykkelige hensigt havde været balance.

Der var dog tale om et beskedent overskud, og for kolonimagten spillede det kun en ringe rolle. Derimod spillede bevidstheden om *herredømmet* over Grønland en stigende rolle for den danske selvtilfredshed over den måde, man forvaltede dette herredømme på.

Hvad fortæller arkivalierne?

De arkiver, der nu er eller vil blive tilbageført til Grønland, udgør kun en mindre del af den samlede kildemængde,

der er til rådighed. Alligevel kan man i sine undersøgelser nå langt allerede med de tilbageførte inspektør- og kolonibestyrerarkiver. Det er disse arkivfonds, der udgør tyngdepunktet i den aktuelle tilbageføring, og det er også her, at man finder kladder, genparter og forundersøgelser til de indberetninger, regnskaber m. m., som blev sendt til København.

Generelt skulle *inspektøren* føre tilsyn med og strengt kontrollere især kolonibestyrernes administration og handelsvirksomhed, og på den anden

side hjælpe og beskytte grønlænderne så meget som muligt. Endelig skulle han naturligvis være meget opmærksom på, hvorledes forholdene, både ved handelen, men også i alle andre henseender, kunne forbedres.

Effekten af disse bestemmelser har været en lang række sager omhandlende disse forhold i inspektørens arkiv. I flere tilfælde er disse sager mere fuldstændige end det tilsvarende materiale i kolonibestyrerens arkiv:

- Indberetninger, embedsdagbøger.
- Regnskaber med bilag fra kolonibestyrere, kolonikasse, fælleskasse og understøttelseskassen.
- Indhandling, udhandling og produktion.
- Udgiftslistor, rekvisitioner og Junipapirer.
- Revision af regnskaber.
- Personale.
- Bygningsvæsenet, både for handelen, missionen og skolevæsenet.
- Fangstforhold og andre erhverv i øvrigt.
- Lægevæsen.
- Beretninger og forhandlingsudskrifter fra forstanderskaber, kommuneråd og sysselråd.
- Ekspeditioner og rejsende.
- Besejlingen.

Lokalt var *kolonibestyreren* imidlertid den centrale person. I en række tilfælde var kolonibestyrernes løn højere end inspektørens, og som købmand og administrator var han i det hele taget en af de vigtigste embedspersoner på Grønland. Vel var han underlagt inspektøren, som skulle føre tilsyn med hans regn-

skaber og embedsførelse i det hele taget, men det var ham, som stod for indhandling, udhandling, produktion, ansættelser, hjælp i trangtid, og det var også ham der kunne afgøre visse retslige forhold.

Opstod der nødsituationer kunne han udborge proviant, dvs. uddele fødevarer med henblik på senere tilbagebetaling, eller i de såkaldte trangstider simpelthen gratis udgive sultekost.

Som arbejdsgiver havde han oversynet med en række personer både udsendte danske og grønlændere.

Foruden de primære opgaver med at forestå ind- og udhandling havde kolonibestyreren en række andre funktioner:

Han skulle se efter missionens og handlens bygninger, og var bl. a. medlem af Komiteen for Missionens bygningsvæsen.

I sundhedsspørgsmål havde han ansvaret for vaccinationer og tilsynet med sundhedstilstanden. Han skulle levere de nødvendige tjenesteydelser og varer til lægen, og han skulle sørge for indberetninger fra denne.

En vis form for politimyndighed var ham også pålagt: »Hvis nogen af Betjentene eller Mandskabet viser sig egenrådig eller uvillig i Handelens Arbejde, doven eller efterladet i hvad han bliver befaleet, eller øver han Vold eller Fornærmelse mod de indfødte i Ord eller Gjærning, eller føre et forargeligt Levnet og han ikke efter Advarsel eller lemfældig Revselse retter sig, bliver der efter Omstændighederne at pålægge ham passende straf.«

Endelig kan nævnes, at bestyrerne fungerede som fødte regnskabsførere for

forstanderskaberne, da disse kom til, og for sparekasserne. De var blevet oprettet i 1867, og her kunne alle indsætte beløb til opsparing. Også alimentationsbidrag skulle indsættes her, således at barnet ved sit 12. år kunne forsynes med fangerredskaber eller andet udstyr. Dette gjaldt dog kun, hvor den udlagte barnefader stod under dansk lov.

Regnskabet – en guldgrube af informationer
Varetagelsen af dette afspejler sig i arkivmaterialet på forskellig vis.

Alle økonomiske aktiviteter blev dag for dag optegnet i *Hovedbogen*, der fra 1868 skifter navn til *Journal*, ikke at forveksle med embedsdagbogen, der også ofte betegnes som journal.

Her indførtes antal og værdi af hver enkelt bestanddel af skibslasterne fra Danmark, salg og køb af varer og proviant samt udlevering af materialer, f. eks. til byggearbejder m. m., foruden afholdelse af særlige udgifter f. eks. til leje af mandskab m. m.

Sammen med hovedbogen førte kolonibestyreren en række andre regnskabsbøger: Alle mellemværender med de ansatte, som udbetaling af løn, køb af varer, salg af diverse produkter m. m., findes i *Gagebogen*, hvori desuden også opføres mellemregninger med missionen, lægen, forstanderskabet og sparekassen. Hvem der var ansat, fremgår af koloniens *Stamrulle*, senere benævnt *Mandtalsbog*, der er forsynet med korte biografier over hver enkelt.

Tilsvarende er mellemværendet med hver enkelt grønlander i form af indhandling af produktionen, eventuel udborgning eller tildeling af sultekost eller

simpelt køb af varer og materialer opgjort i *Grønlanderbogen*, der senere dog findes under navnet *Håndbog*. Både hånd- og gagebog samt grønlanderbog indeholder en konto pr. person. Herigennem kan vi altså nøjagtig følge den enkeltes økonomiske forhold og erhvervsduelighed.

Resultatet af de økonomiske transaktioner blev opgjort i årsregnskabet

Denne regnskabsaflæggelse vedrører først og fremmest ind- og udhandlingen og viser nøjagtigt, hvad der er udleveret af proviant, varer og udgået af inventarier m. m., samt hvor mange pund spæk, styk skind fra sæler, bjørne m. m., der er indhandlet parat til afskibning til København.

I årsregnskabet finder man imidlertid også nøjagtige fortegnelser over inventar, materialer, redskaber og bygninger m. m., med andre ord: alt af værdi.

Sammen med regnskabet, der kan ledsages af en *beholdningsopgørelse* og især for anden halvdel af 1800-tallet en »*Gennemsnitsprotokol*«, altså en oversigt over det årlige forbrug af de enkelte artikler i henhold til generaltaksten for en længere årrække, indsendtes et antal bilag til regnskab, benævnt Bilag til regnskab, Juni/Marts-papirer, og December-papirer:

Disse *Bilag til regnskab* rummer en række supplerende oplysninger vedr. vareregnskabet samt ekstrakter eller uddrag af de ovenfor nævnte regnskabsbøger eller regnskaber:

Det gælder f. eks. nøjagtige lister over modtagne eller afsendte skibslaster, opgørelser vedr. tranbrænding, gratis ud-

givet proviant eller udleverede kakkelovne.

Med regnskab og de tilhørende bilag kan man nøje følge varer og produkters gang mellem Danmark og Grønland, men i andre bilag finder man disse forhold endog yderligere uddybet og suppleret med informationer om forholdene i bredere forstand. Først kan nævnes de såkaldte forårspapirer, også kaldet Marts-papirer (før 1866: Juni-papirer). Her finder man:

- Rekvisitioner, dvs. bestilling af varer og materialer til næste år.
- Skematisk indberetning, dvs. statistik og redegørelse for alle forhold i kolonien med udsteder, altså en slags årsberetning.
- Udgiftslistor for koloni og udsteder, omfattende alle ikke nøjagtigt forudsete udgifter som leje af mandskab, løn til ekspres-postbude, tranbrænding m. m.
- Udgiftslistor for lægevæsen, herunder forbrug af medikamenter, missionens bygningsvæsen.
- Sultekostlistor, gratis udgivet proviant, udborgning.
- Lister over produktion, fadeværk, indhandling (sødyrslister).
- Fortegnelse over forbagt rugmel og udgivet spiritus.
- Fortegnelse over mandskabet, evt. med udtalelser.
- Ekstrakter af regnskaber vedr. kolonikasse, sparekasse og forstanderskab.

Efterhånden indførtes supplerende former for regnskabsbilag. I December-papirerne finder man mandtalslister og

befolkningsdesignationer samt indberetninger om bygninger og fartøjer, foruden regnskaber for sparekasserne og enkeforsørgelsen. Det er også i disse papirer, besejlingen af bygderne kan aflæses via togtelistene.

Endelig indførtes i 1920'erne en ny type Juni-papirer, som alle vedrørte de grønlandske offentlige kasser.

I disse forskellige former for bilag får man altså serveret en lang række uddybende oplysninger om det økonomiske liv og vareomsætningen, om dagligdagen, sociale forhold, befolkningstal m. m. På udstillingen præsenteredes en række eksempler, og især fremhævedes de skematiske indberetninger, assistents dagbog og »udgiftslisten« fra Bilag til årsregnskab som kilder, hvor en lang række meget værdifulde informationer er samlet.

Fra både inspektør- og kolonibestyrerarkiverne er der sluttelig grund til at fremhæve de meget betydelige rækker af korrespondance. Disse samlinger af »officielle breve« er næsten komplette, og det vil sige, at vi kan følge forholdet mellem alle implicerede myndigheder og organer, såvel i Grønland som mellem Grønland og Danmark. Af særlig interesse for Grønland vil udstedsbestyrernes breve til kolonibestyrerne sikkert vise sig at være. Disse breve kan så sammenholdes med indholdet af udstedsbestyrerarkiverne, som principielt er opbygget på samme måde som kolonibestyrernes.

Hvor finder man hvad?

Arkiver skabes ikke med øje for en senere historisk forskning. Arkiver af-

spejler en daglig administrativ rutine og nogle aktuelle dokumentationsbehov. Arkivers opbygning varierer derfor stærkt, og dette sammen med en svingende ordenssans hos arkivskaberne betyder, at det ofte er en kompliceret opgave at finde informationer om et givet emne i arkiverne.

På udstillingen søgte vi at belyse, hvor mange forskellige kilder, der findes i arkiverne til belysning af udstedet Tasiusaq. På en af plancherne var således ophængt nogle indberetninger fra udligger Søren Nielsen:

Vedrørende 1. kvartal af 1899:

»... Fangsten har gennemgaaende veret daarlig paa Selhunde ... Hajfangsten maa ligeledes betragtes som daarlig over alt. – Hellefiskefangsten begynte sist i Januar, men har ikke givet store Udbytte ens det er brugt efterhaanden, – Bjørnejagten synes at have veret bedere i Aar end siste Aar ...

Grønlandernes Ernæringsmidler bestaaer mest af Dansk Proviant paa grund af den daarlige Fangst. –...«

Vedrørende 2. kvartal 1902:

»... Utokkefangsten har paa Grund af Islæget været ret god, bedere end i Fjor, ligeledes med hensyn til Hvidfisk og Sortfisk ... Isgarn saavel som Hajfangst har derimod intet Udbytte givet ... Af Bjørne er her skudt 8 og af Ræve 3, nogen anden Slax Jagt har her ikke været noget af ...«

Vedrørende sundhedstilstanden 1. halvaar 1902:

»... Sist i Marts og først i April var nogle Grønlandere plaget af Bylder som senere gik over til langvarig Udslett,

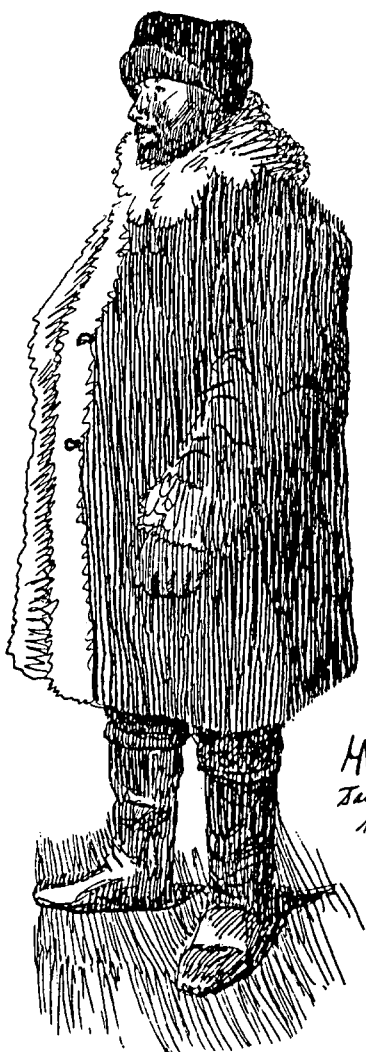
som for engelte Huse eller Familiers vedkommende endnu vedvarer lige stærkt. Udslettet indskrænger sig ikke til engelte dele af Legemet, men over det hele ... i det hele har Udslettet graseret i en lang hordere grad end jeg endnu har seet.

Sygdommen ytre sig først med store røde Pletter ledsaget af stærk Kløe. Pasienten river Hul, og der samler sig Materie i Saaret ... Di forskellige Lægemidler som Balsamum styrax eller havresupe har intet hjulpet. Jeg antager at Sygdommen må være for en del smidsom, da nesten alle Grønlender ... har været plaget deraf, dog særlig dem som beboer de daaligste Huse ...«

Man kan konstatere, at (1) udstedsbestyreren åbenbart med jævne mellemrum skulle indsende beretninger til kolonibestyreren, (2) at indberetningerne handlede om fangst og produktion, sundhedsforhold og tilstanden i det hele taget. Hvordan er disse beretninger fundet frem fra arkiverne, og hvordan kunne man eventuelt få disse informationer uddybet enten for Tasiusaq eller for andre bygders vedkommende?

For at gøre både registrering af arkiverne og deres indhold samt søgeprocessen lettere, har Grønlands Arkiv etableret et fuldautomatisk registrerings- og søgesystem, baseret på edb-teknik. Grønlands Arkiv har dermed været meget tidligt på færde, for bortset fra Norge har der ikke i Skandinavien været konstrueret edb-systemer til arkivbrug.

Den manuelle og traditionelle søgemetode indebærer, at man først anstiller en række undersøgelser om, hvilke myn-

Udligger Nielsen, Tassiusaq, tegnet af Harald Moltke 1904.

dighed(-er), der har taget sig af de udvalgte problemstillinger. Dernæst undersøges i registraturer arkiv for arkiv, om der eventuelt skulle foreligge materiale her. For Tassiusaq's vedkommende ville det have betydet, at arkiverne fra inspektøren, kolonibestyreren, præsten, kateketen, lægen samt forstanderskabet skulle have været gennemgået.

Det samme skal i princippet også ske i

den edb-baserede søgeproces. Men her har det været muligt at indlægge en række hjælpefaciliteter, således at man f. eks. kan bede om en udskrift af alt materiale vedr. dette bestemte udsted, uanset om det befinder sig i det ene eller det andet arkiv. Det er yderligere muligt at indsnævre udvalget ved at bestemme, at udskriften f. eks. kun må rumme materiale omfattende årene 1898–1900, hvis det nu er den periode, man er interesseret i.

Indberetningerne fra Søren Nielsen finder man derfor blandt det øvrige arkivmateriale om Tassiusaq, og det oplyses, at det henligger i Ummannaq kolonibestyrers arkiv blandt udstedsbestyrerbrevene.

Vil man kende til befolkningens størrelse, bestiller man blot materiale vedr. befolkningsregistrering. Det fortæller man maskinen ved at indtaste både et emneord og en lokalitetsangivelse.

Ønsker man imidlertid oplysningerne om fangstforhold uddybet, stiller situationen sig lidt anderledes. Søger man alene på fangst eller f. eks. sødyrlister, vil man i systemet kun få besked om de særlige rækker, der findes i inspektørens arkiv. Det materiale, som også findes i kolonibestyrer- og udstedsbestyrerarkiver, vil derimod ikke blive nævnt.

Det skyldes den måde arkiverne i sin tid er skabt på. Inspektøren ordnede sine sager efter emne, mens udstedsbestyrerens arkiv var så lille, at der ikke var behov herfor. Desuden interesserede han sig kun for fangst m. v. i det omfang, som var nødvendigt af hensyn til regnskabet. I kolonibestyrerens arkiv finder man materiale herom indordnet

blandt regnskabsbilagene eller forårs-/vinterpapirerne.

For effektivt at kunne benytte arkiverne er det altså trods edb-alderens velsignelser nødvendigt at have kendskab til arkivernes opbygning, men edb-registrerings- og søgesystemet vil gøre brugen af materialet lettere.

Opgaven er naturligvis ikke afsluttet, men foregår løbende. Det vil på et tidspunkt være oplagt at knytte forbindelsen mellem det grønlandske og danske arkivmateriale om Grønland ved filmninger i Danmark, for derved at kunne stille et så fuldstændigt materiale til rådighed for Grønland og dets forskere, hvad enten de nu kommer fra Grønlands Universitet, fra museerne rundt om i hele landet, eller simpelthen fra folk med interesse i et givet emne, lokal- eller personalhistorisk.

Først da vil materialet om f. eks. Tasiusaq være samlet, og først da vil der i Grønland være uhindret adgang til en anden indberetning om Tasiusaq, nemlig den missionær Tobias Mørch indsendte til Ministeriet for Kirke- og undervisningsvæsen om sin tjenesterejse i august 1900 (afskrift fra dagbog i Ministeriet for Kirke- og undervisningsvæsenet):

»Den 15. skulle jeg rejse til Tasiusaq, men jeg blev ved Qassersuaq på grund af blæst og regn; og den 16. rejste jeg heller ikke af samme grund. Den 17. kunne jeg heller ikke rejse fra morgenstunden, men da vejret ved midnatstid bedagede sig, rejste jeg nordpå.

Ved grønlanderpladsen Uvinngasoq som jeg anløb, gik jeg ikke i land, men

jeg talte med grønlænderne og bad dem om at komme i deres konebåd til Tasiusaq. Jeg rejste videre, og omtrent 1/2 mil fra Uvinngasoq traf jeg grønlændere fra Eqolleq, som lå i telt for at rejse længere ind ad isblinken til på fangst. Jeg talte også med dem, og bad dem komme til Tasiusaq, dersom de ville til gudstjeneste.

Jeg kom til Tasiusaq sent om aftenen. Ved min ankomst dertil, så jeg at grønlænderne fra Kuuk, Itilliaarsuk og Nutaarmiut var kommet og ventede mig.

Da jeg ville rejse nordpå så snart det var muligt, for at komme til de grønlændere som ikke havde kunnet rejse til udstedet, holdtes den 18. august gudstjeneste ved Tasiusaq i udliggerens hus.

Jeg lod kateketen prædike for at høre ham, og jeg syntes godt om den tale han holdt. Jeg forrettede dåbsbekræftelse og holdt altergang. Efter gudstjenesten holdt jeg brudevielse.

Søndag den 19. skulle jeg rejse for at gøre kirkelige handlinger ved Saatoq og Nutaarmiut, men jeg blev ved Tasiusaq for blæst og regn. Denne dag prædikede jeg ved Tasiusaq.

Den 20. kunne jeg ikke rejse for hård kuling af sydvest og regn.

Den 21. kunne jeg heller ikke rejse af samme grund. Denne dag læste jeg med skolebørnene: 8 børn fra Tasiusaq, 6 fra Eqolleq, 3 fra Ikerasaarsuk, 3 fra Nutaarmiut og 5 fra Kuuk og Sarfaq, i alt 25 børn.

Alle de grønlændere som var i Tasiusaq ved min ankomst, og de som kom efter mig, måtte blive i Tasiusaq for dårligt vejr.«